

та як науково-педагогічного працівника. Сформовані пропозиції щодо усунення правових колізій з урегулювання статусу завідувача кафедри.

Ключові слова: завідувач кафедри, керівник, науково-педагогічний працівник, освітній процес, трудові відносини, навчальне навантаження.

Резюме

Гук Б.М. Особенности правового статуса заведующего кафедрой высшего учебного заведения: теоретические аспекты и практические проблемы.

В данной статье проанализированы нормативно-правовые основы определения понятия и статуса должности заведующего кафедрой учреждения высшего образования III–IV уровня аккредитации, раскрыты проблемы практического совмещения должности заведующего кафедрой как руководителя и как научно-педагогического работника. Сформированы предложения по устранению правовых коллизий по урегулированию статуса заведующего кафедрой.

Ключевые слова: заведующий кафедрой, руководитель, научно-педагогический работник, образовательный процесс, трудовые отношения, учебная нагрузка.

Summary

Huk B. Specific Features of the Legal Status of a Chair of a Department of Higher Education: Theoretical Aspects and Practical Problems.

Normative-and-legal principles of defining the concept and status of a chair of a department of an establishment of higher education of the III–IV levels of accreditation are analyzed, problems of practical combination of the post of a chair of a department and as a scientific-and-pedagogical worker are revealed in the paper. Suggestions for elimination of legal conflicts concerning regulation of the status of a chair of a department are formed in the paper.

Key words: a chair of a department, a head, a scientific-and-pedagogical worker, educational process, labor relations, teaching workload.

УДК 347.12-053

В.О. КОЖЕВНИКОВА

Вікторія Олександрівна Кожевникова, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету права НАН України

МЕЖІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІНУ ІМЕНІ ДИТИНИ

Межі здійснення особистих немайнових прав батьків та дітей базуються на тому, що батьки не можуть здійснювати свої батьківські права всупереч інтересам дитини (ч. 2 ст. 155 СК України) та закону. Невіддільними від особистості людини залишаються «особисті блага»¹, додатково «права на блага, невіддільні від кожної особистості, тобто права, які охороняються, не протиправні прояву індивідуальних рис, можливостей людини»², саме тому соціальна цінність таких прав є безмежною.

Науково-теоретичним підґрунтям для висновків і узагальнень, зроблених у роботі, стали фундаментальні праці сучасних вчених, зокрема, це; В.К. Антошкіна, Т.В. Боднар, В.І. Борисова, О.В. Дзера, Н.А. Дячкова, Р.А. Майданик, О.О. Михайленко, Є.О. Мічурін, Л.В. Красицька, З.В. Ромовська, С.О. Сліпченко, М.О. Самойлов, В.І. Труба, С.Я. Фурса, Ю.С. Червоний, Я.М. Шевченко, О.А. Явор.

Основною метою статті є здійснення правового аналізу меж та обмежень права на визначення та зміну імені малолітньої, неповнолітньої дитини за сімейним законодавством України.

Особистими правами і обов'язками батьків є: 1) вибрати при народження дитини ім'я, по батькові та встановити прізвище; 2) виховувати, навчати і спілкуватися з дитиною; 3) пред'являти та захищати інтереси дітей³. О.В. Ієвіня вказує: «звичайно, саме особисті немайнові відносини займають провідне становище у відносинах батьків та дітей, оскільки дитина найчастіше ще не має власного майна і цілком залежить від батьків як у матеріальному, так і в емоційному плані»⁴. Виходячи з цього, межі здійснення прав батьків та дітей встановлює сімейне законодавство. Додатково Положення Європейської конвенції про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, від 15 жовтня 1975 р. (ратифіковано Україною 14 січня 2009 р.)⁵, суттєво поліпшують правовий статус тих дітей, які народжені поза шлюбом, і надають останнім значні соціальні переваги. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення своїх прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України тощо.

Як зазначає О. Ямкіна, особисті немайнові права дітей можна розуміти у вузькому та широкому значенні. У вузькому – як окремі (спеціальні) особисті немайнові права фізичної особи – дитини; і в широкому –

як комплекс прав, до якого входять: 1) особисті немайнові права дитини, які належать їй як людині та 2) особисті немайнові права, які належать дитині в силу її особливого правового статусу⁶, який її визначає як «самостійного суб'єкта сімейних прав»⁷. На думку С. Сорокіна, «особисті права дитини за своєю значущістю перевищують інші особисті права громадян і навіть інших членів сім'ї»⁸. Таку позицію автор підтримує, оскільки володіють таким правом фактично безпомічні особи, права яких у низці випадків або обмежуються державою, або взагалі позбавлені належного правового регулювання.

Межі здійснення права на визначення та зміну імені дитини породжують чимало дискусій. В Україні ім'я дитини, як і іншої фізичної особи, складається з прізвища, імені, по батькові. Національні меншини вправі використовувати ім'я новонародженої дитини згідно з правилами написання, прийнятими у цій національній меншині.

У науці висловлювалися такі думки. Право на ім'я дитини – це найвище право, оскільки всі цивільні права особа має право набувати тільки під своїм ім'ям⁹. Р. Ю. Молчанов стверджував, що ім'я – це об'єктивне зовнішнє, щодо свого носія, благо, яке завдяки своїм корисним властивостям задовольняє потреби людини. Воно належить особі. У свою чергу, норми права, враховуючи здатність імені задовольняти людські потреби, забезпечують можливість здійснювати або вимагати здійснення певних дій чи утримуватися від них стосовно цих благ¹⁰.

З позиції логіки, ім'я – це мовне вираження у вигляді окремого слова або словосполучення, що має певний сенс і позначає чи іменує якийсь позамовний об'єкт (предмет). Таким чином, на думку С.О. Сліпченка, ім'я як мовна категорія має дві обов'язкові характеристики або значення: предметне (об'єктивне значення і смислове значення, відтак ім'я людини – це мовне вираження, знак, що позначає позамовний об'єкт – людину(денотат))¹¹.

Відомо, що у Стародавньому Римі ім'я вільного громадянина складалось із п'яти елементів¹². Так, наприклад, ім'я всесвітньвідомого юриста, філософа, оратора, політика Цицерона мало такий вигляд: Марк Туллій Марка Корнелій Цицерон (Марк – ім'я, Туллій – рід, Марка – ім'я батька в родовому відмінку, Корнелій – триба, Цицерон – почесне ім'я або, точніше, прізвисько)¹³. Тобто, загалом ім'я – це не лише якийсь розпізнавальний знак (набір звуків, літер або слів), мовна форма позначення людини, тобто зовнішній прояв (зовнішня сторона) даного блага, а й позначення певної сукупності відомостей про носія, що дають змогу його індивідуалізувати, персоніфікувати, тобто внутрішній прояв (внутрішня сторона), прояв функціонального призначення. Ймовірно, що саме внутрішня сторона імені, яка через прояв стає доступною для сприйняття, використання, і являє цінність для суб'єктів правовідносин¹⁴, крім того, зазначений підхід був підтриманий і в подальшому наступними дослідниками в даній галузі¹⁵ та знайшов своє відображення в спеціалізованій науковій літературі. Віддавна відомою для української нації є традиція називати дитину декількома іменами. Вона не тільки була породжена необхідністю дотримання деяких канонічних вимог¹⁶, а й бере свій початок із часів зародження українських земель. Дитина, досягши певного віку й стаючи членом общини, одержувала нове ім'я, яке відповідало її характеру або тим якостям, які були бажані для її батьків. Разом із цим істинним іменем, яке було відоме близьким людям, дитині надавалося друге – несправжнє. Несправжнє могло бути явно непривабливим для сил зла. Хворобливій дитині ім'я могли помінати, вважаючи, що завдяки цьому від дитини буде відведено біду або навіть смерть¹⁷. Називаючи дитину, батьки мають право використовувати ймення, передбачене довідником власних імен, керуючись здоровим глуздом¹⁸. У 2014 р. у Верховній Раді України пропонували заборонити екзотичні імена в Україні та внесли на розгляд законопроект, на підставі якого прагнули внести зміни до ст. 146 СК України щодо визначення імені дитини. Свою законодавчу ініціативу пояснювали необхідністю захистити права дитини, оскільки «часом злет батьківської фантазії призводить до психологічних травм малечі»¹⁹. Автори вважали такі законодавчі зміни необхідними, адже виявлення бажання батьків дати екзотичне ім'я не повинно порушувати законні права. Також законопроект пропонував доповнити Сімейний кодекс статтею «Дитині може бути дано не більше двох імен, якщо інше не випливає зі звичаю національної меншини, до якої належить мати і (або) батько. Ім'я дитини повинно відповідати її статі. Дитині не може бути дано ім'я, що складається з назв неживих предметів, вигаданих персонажів, географічних назв, флори та фауни, титулів, хвороб, одночасного поєднання букв, символів або (та) цифр, аббревіатур»²⁰. Крім того, проектом передбачалось, що «в разі відмови органів реєстрації актів цивільного стану в присвоєнні дитині імені, що не відповідає вимогам ч. 2 цієї статті, батьками (або одним з них) може бути подано скаргу до органу вищого рівня або суду»²¹. Однак такий законопроект не знайшов свого практичного застосування в чинному сімейному законодавстві України, хоча таке доповнення положень ст. 48 СК України було б логічним кроком, який мав би слугувати одним зі способів захисту при порушенні прав дитини при визначенні імені.

Визначення прізвища, імені, по батькові, походження дитини відбувається одночасно з державною реєстрацією дитини органом державної реєстрації актів цивільного стану. Така реєстрація обов'язково засвідчується свідоцтвом про народження, зразок якого затверджується Кабінетом Міністрів України, опис свідоцтва про народження міститься в постанові КМУ від 10 листопада 2010 р. № 1025 «Про затвердження зразків актових записів цивільного стану, описів та зразків бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану».

Порядок визначення прізвища дитини чітко встановлений ст. 145 СК України. Так, прізвище дитини визначається за прізвищем батьків, якщо останні мають спільне прізвище. У разі, якщо прізвище батьків не є однаковим, то за взаємною згодою батьків присвоюється прізвище батька чи матері або подвійне прізвище

(утворене шляхом з'єднання їхніх прізвищ). Правила реєстрації актів цивільного стану в Україні визначають випадки, коли мати, яка не перебувала у шлюбі з батьком дитини, померла, або передала дитину на утримання і виховання за рахунок держави, тобто відмовилась узяти дитину з пологового будинку, або місце її проживання невідоме, а батьківство не встановлено, прізвище дитини записується за прізвищем матері²².

Особистим немайновим правом батьків та дитини залишається право на зміну прізвища, ім'я та по батькові в разі необхідності. Усна згода дитини на зміну прізвища, на думку Л.Є. Гузь, мала бути оформлена у вигляді письмового документа – акта²³. Межі здійснення права на зміну прізвища, ім'я, по батькові встановлено ЦК України, який у разі необхідності може застосовуватись для врегулювання сімейних правовідносин. Крім того, таке право додатково регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 р. № 915 «Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, по батькові) фізичної особи»²⁴. Якщо дитині виповнилось сім років, то на зміну прізвища дитиною мають давати згоду батьки.

Дитина, яка досягла шістнадцяти років, має право на власний розсуд змінити своє прізвище та (або) власне ім'я. Дитина ж, яка досягла чотирнадцяти років, має право змінити своє прізвище та (або) власне ім'я за згодою батьків або одного з них у разі, якщо другий з батьків помер, визнаний безвісно відсутнім, оголошений померлим, визнаний обмежено дієздатним (недієздатним), позбавлений батьківських прав щодо дитини, а також якщо відомості про батька (матір) виключено з актового запису про її народження за заявою матері.

У разі зміни ім'я чи прізвища батьком дитини така дитина також наділяється особистим немайновим правом на зміну прізвища або по батькові. Якщо над дитиною, яка досягла чотирнадцяти років, встановлено піклування, зміна прізвища та (або) власного імені такої особи здійснюється за згодою піклувальника. Крім того, прізвище дитини може бути змінено у разі її усиновлення (або визнання усиновлення недійсним чи його скасування), що встановлено ст. 295 ЦК України.

Стосовно особистого немайнового права дитини на ім'я, то, як відомо, у чинному (ст. 146) СК України зазначається, що ім'я дитини визначається за згодою батьків.

Що стосується необґрунтованих обмежень зміни імені, по батькові, то ці питання викликають особливий інтерес, у зв'язку з нещодавною нашумілою справою громадянки Гарнага проти України, де порушення особистого права було визнано Судом через те, що положення Цивільного кодексу України щодо зміни імені, прізвища та по батькові не виправдано обмежують особу у зміні по батькові. Так, з матеріалів справи випливає наступне. 24 березня 2014 р. заявниця звернулася до Відділу реєстрації актів цивільного стану Білоцерківського міського управління юстиції (далі – «Відділ реєстрації») з вимогою змінити її по батькові з «Володимирівна» на «Юрійвна» з метою підкреслити більш тісний родинний зв'язок з вітчимою та неповнорідним братом, а не з біологічним батьком. Проте Відділ реєстрації відмовив у задоволенні вимоги заявниці, посиляючись на тогочасні Правила державної реєстрації актів громадянського стану, затверджені Міністерством юстиції, які передбачають, що по батькові фізичної особи може бути змінено тільки у разі зміни імені її батька.

23 квітня 2014 р. заявниця оскаржила цю відмову до Білоцерківського міськрайонного суду Київської області. 10 червня 2004 р. цей суд встановив, що відділ реєстрації діяв відповідно до закону, зокрема, відповідно до ст. 149 Сімейного кодексу України 2002 р., і у зв'язку з цим залишив скаргу заявниці без задоволення.

3 грудня 2014 р. апеляційний суд Київської області залишив рішення суду першої інстанції без змін, вважаючи, що його висновки ґрунтувались на чинному на той час законодавстві.

31 жовтня 2016 р. Вищий адміністративний суд України відхилив касаційну скаргу, подану заявницею.

До Європейського суду з прав людини заявниця скаржилась за ст. 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод на те, що органи влади втручаються в її особисте життя, відмовляючись змінити її по батькові.

Розглянувши справу, Європейський суд зазначив, що регулювання питання зміни по батькові фізичних осіб в Україні має недоліки та містить обмеження, які не відповідають закріпленій законодавством свободі зміни імені, невід'ємною частиною якого є по батькові. Більш того, національні органи, відмовляючи у задоволенні відповідної заяви заявниці, не навели достатніх підстав для цієї відмови. Відповідно, Європейський суд встановив, що було порушення ст. 8 Конвенції²⁵. Крім того, положення ЦК України щодо зміни імені, прізвища та по батькові не виправдано обмежують особу у зміні по батькові. Суд встановив, що порівняно з «майже повною свободою» зміни імені, або прізвища в Україні, обмеження на зміну по батькові не видаються належним чином та достатньою мірою мотивованими національним законодавством.

Ключовою проблемою в описаній вище ситуації є те, що з моменту набуття чинності діючого ЦК України зміна особою по батькові стала майже неможливою.

По батькові як частина особистого імені традиційно походить від імені батька відповідної особи. Однак законодавство України визнає, що коли особа досягає достатньо дорослого віку для того, щоб приймати самостійні рішення щодо зміни імені, вона може зберегти або змінити ім'я, надане їй при народженні. Крім того, особа може зберегти по батькові, навіть якщо її батько більше не носить імені, від якого походить по батькові. Тому розірвання традиційного зв'язку між по батькові особи та іменем її батька в Україні визнається можливим²⁶. На момент розгляду справи громадянки Гарнага проти України діюча редакція правової норми ЦК України надавала можливість змінити по батькові особи тільки у разі, якщо батько останньої змінив ім'я. Відповідні державні органи розтлумачили сутність чинного положення як обов'язкову вказівку на те, що лише зміна імені батьком особи є підставою для зміни по батькові відповідної особи.

Отже, національне законодавство вільно надає змогу особі змінювати ім'я та прізвище. У разі дотримання встановленого порядку з незначними обмеженнями, які притаманні загалом сфері кримінального

законодавства, процедура зміни ім'я, прізвища особи є достатньо гнучкою. Однак, на відміну від встановлених законодавцем меж здійснити зміну власного імені, прізвища, чітко обмежено право людини на власний розсуд змінити по батькові. Такі обмеження є вочевидь не виправданими і потребують усунення в майбутньому.

¹ *Посикалюк О.О.* Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : моногр. / О.О. Посикалюк. – К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – С. 9.

² *Флейшиц Е.А.* Личные права в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е.А. Флейшиц. – М. : Юриздат, НКЮ СССР, 1941. – С. 9.

³ *Кисіль В.І.* Права і обов'язки батьків і дітей / В.І. Кисіль. – К. : Знання, 1985. – Ст. 145.

⁴ *Ієвіня О.* Деякі аспекти правового регулювання особистих немайнових відносин батьків та дітей / О. Ієвіня // Науково-практичний журнал української нотаріальної палати. – К., 2011. – № 1–2 (135–136), січень-лютий. – С. 40.

⁵ Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, від 15 жовтня 1975 р. № ETS85 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 51. – С. 166.

⁶ *Ямкіна О.* Поняття та загальна характеристика особистих немайнових прав дитини / О. Ямкіна // Наукові праці цивільно-студентського гуртка Київського національного університету ім. Тараса Шевченка : зб. наук. статей магістрів права ; за ред. Р.А. Майданика. – К. : Алерта, 2009. – Вип. 4. – С. 63.

⁷ *Беспалов Ю.Ф.* Теоретические и практические проблемы реализации семейных прав ребенка в Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Ю.Ф. Беспалов. – М., 2003. – С. 188–189.

⁸ *Сорокин С.А.* Права детей в семье по семейному законодательству Российской Федерации и Конвенции «О правах ребенка» : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С.А. Сорокин. – М., 2000. – С. 80.

⁹ Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. І.В. Жилінкової. – Х. : Ксилон, 2008. – С. 421.

¹⁰ *Молчанов Р.Ю.* Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р.Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 10.

¹¹ *Сліпченко С.О.* Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : моногр. / С.О. Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – С. 150.

¹² *Подопригора А.А.* Основы римского гражданского права: учеб. пособ. / А.А. Подопригора. – К. : Выща школа, 1990. – С. 71.

¹³ Большая советская энциклопедия: полный текст 3-го изд., выпущ. изд-вом «Сов. энцикл.» в 1969–1978 гг. : в 30 т. : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru/dict/bse/article/00079/41500.htm>

¹⁴ *Сліпченко С.А.* Имя как объект личных неимущественных прав / С.А. Сліпченко // Проблеми цивільного права та процесу (пам'яті проф. О.А. Пушкіна) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26 трав. 2007 р. / під ред. В.А. Кройтора, Р.Б. Шишки, Є.О. Мічуріна. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 60.

¹⁵ *Молчанов Р.Ю.* Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р.Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 31.

¹⁶ *Ромовська З.В.* Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / З.В. Ромовська. – К. : Ін Юре, 2003. – С. 293.

¹⁷ *Слепынин О.* Искусство давать имена / О. Слепынин // Зеркало недели. – 2003. – № 24 (449) : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zn.ua/3000/3855/38925/>

¹⁸ *Гурлева Т.* Голос України. – 2014. – № 8 (5758). – 17 січня. – С. 5.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. І.В. Жилінкової. – Х. : Ксилон, 2008. – С. 421.

²³ *Гузь Л.Є.* Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Л.Є. Гузь, А.В. Гузь. – Х. : Фактор, 2011. – С. 329.

²⁴ Офіційний вісник України. – 2007. – № 52. – Ст. 2115.

²⁵ Рішення Міжнародного суду з прав людини : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_960

²⁶ Там само.

Резюме

Кожевникова В.О. Межі та обмеження здійснення права на визначення та зміну імені дитини.

Статтю присвячено межам та обмеженням реалізації права на визначення імені батьками своєї новонародженої дитини за чинним законодавством України. Проаналізовано соціальні, морально-етичні передумови зміни імені та пов'язані з цим обмеження суб'єктивного права батьків на надання нестандартного імені дитині. Визначено обґрунтованість існування вказаного обмеження.

Ключові слова: дитина, подружжя, батьки, прізвище, ім'я, по батькові, особисті немайнові права, сімейні правовідносини, особа, межі реалізації права, обмеження права, заборона, здійснення права, суб'єкт, моральні засади, нестандартні імена.

Резюме

Кожевникова В.А. Границы и ограничения осуществления права на определение и изменение имени ребенка.

Статья посвящена границам и ограничениям реализации права на определение имени родителями своего новорожденного ребенка по действующему законодательству Украины. Проанализированы социальные, морально-этические предпосылки изменения имени и связанные с этим ограничения субъективного права родителей на предоставление нестандартного имени ребенку. Определены обоснованность существования указанного ограничения.

Ключевые слова: ребенок, супруги, родители, фамилия, имя, отчество, личные неимущественные права, семейные правоотношения, лицо, границы реализации права, ограничение права, запрет, осуществление права, субъект, моральные принципы, нестандартные имена.

Summary

Kozhevnikova V. Limits and restrictions on the exercise of the right to determine and change the name of the child.

The article is devoted to the limits and restrictions of the right to determine the name of the parents of their newborn child under the current legislation of Ukraine. The social, moral and ethical prerequisites for changing the name and related restrictions of the subjective right of parents to provide a non-standard name to the child are analyzed. The validity of the existence of this restriction is determined.

Key words: child, spouse, parents, surname, name, patronymic, personal non-property rights, family relationships, person, limits on the exercise of law, restriction of law, prohibition, exercise of law, subject, moral principles, non-standard names.

УДК 340.1

Н.А. МАЗАРАКІ

Наталія Анатоліївна Мазаракі, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського національного торговельно-економічного університету

МЕДІАЦІЯ В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ

Становлення та розвиток медіації в Україні триває вже близько 30 років і можна стверджувати, що такий метод вирішення спорів вже набув статусу соціального інституту, мирне вирішення спорів було притаманно українській нації завжди, при цьому відомі недоліки вітчизняної судової системи спонукають громадян шукати та застосовувати альтернативні процедури вирішення спорів. Більше того, можна говорити про наявність стійкого соціального запиту на реформування судової гілки влади, покращення доступу до правосуддя, зниження рівня конфліктності у суспільстві. Одним з органічних доповнень державної судової системи заслужено вважається інститут медіації, що набув значного розвитку в іноземних державах, досвід яких у правовому регулюванні медіації дає можливість обрати збалансований підхід до запровадження медіації в українську правову та судову системи. Розвиток альтернативних способів вирішення спорів передбачено Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затверджену Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276, водночас ані в українського законодавця, ані у суспільства немає розуміння ефективного механізму інкорпорації альтернативних способів вирішення спорів у правову систему держави, що актуалізує відповідні теоретичні дослідження.

Проблематика визначення моделі правового регулювання медіації в Україні стала предметом дослідження Т. Кисельової, Г. Єрьоменко, Є. Бершеди, С. Демченка, В. Резнікової, А. Гаврилішина, В. Землянської, В. Яковлева, О. Спектор та інших. Вказані дослідники здебільшого виходили з висновків іноземних фахівців: Н. Александер, С. Пресс, Г. Брауна, К. Хопта, Ф. Стеффека, А. Мерріота та інших.

Метою статті є обґрунтування ключових напрямів формування правового інституту медіації в Україні як передумови до ефективного функціонування такого методу вирішення спорів.

Протягом 2015–2016 рр. у Верховній Раді України було зареєстровано чотири проекти Законів України «Про медіацію», які були спрямовані на створення правового підґрунтя медіаційної діяльності в державі. Водночас лише один із законопроектів пройшов перше читання та очікує подальшого розгляду вже більше двох років, що серед іншого обумовлено необхідністю його доопрацювання та внесення змін до процесуального законодавства. Поряд із вказаними законопроектами протягом останніх років у цивільний, господарський та адміністративний процес було запроваджено інститут вирішення спору за участю судді, затверджено стандарти надання соціальної послуги посередництва (медіації), спостерігається стрімке збільшення громадських та комерційних об'єднань, які надають послуги медіації, здійснюють навчання медіаторів тощо. Медіація, будучи одним із найбільш поширених альтернативних методів вирішення спорів в іноземних державах, все ще знаходиться на початкових етапах своєї інституалізації в Україні, з чим і пов'язується як низька обізнаність суспільства щодо можливостей медіації, так і певна недовіра до цієї процедури взагалі та професіоналізму медіаторів зокрема.

За таких умов держава має підтримати формування культури мирного вирішення спорів, врегулювати місце медіації в правовій та судовій системі, забезпечити якість медіаторських послуг шляхом прийняття відповідних законодавчих актів.

Погоджуємося з В. Яковлевим, що «медіація як соціальне явище до моменту інституалізації може і, напевно, має пройти шлях становлення та суспільного визнання, напрацювати дієві моделі свого функціо-